

HİLDEBRAND DESTANININ ESAS MOTİFLERİ VE ESKİ CERMAN VURUŞMA TARZI ÜZERİNE

Dr. M. ŞÜKRÜ AKKAYA

Alman Dili ve Edebiyatı Doçenti

Alman edebiyatının en eski nümuneleri genel olarak ortalama 750 yıllarına irca edilir. Fakat ilk nümuneleri mutad anlamda edebî parça olarak vasıflandırmak hiç de yerinde olmaz. Çünkü bunlar henüz Alman ağzına göre cümle kurmaya yanaşmıyan, Lâtince metinlere her kelimenin altına Almancası konmak suretiyle yapılan çok iptidai ve beceriksiz tercüme denemeleridir. Vâkıa başta çok küçük dinî parçalar olmak üzere 800 yıllarına doğru gittikçe büyür ve çoğalırsa da Alman duygu ve düşünüşünü ifade eden yazılı parçalara rastlanmaz. Buna mukabil sözlü olarak ağızdan ağıza dolaşan tarihî türküler henüz ortadan kalkmamıştı. Cermanlık devrine ait tarihî-efsanevî muhtevalı yiğitlik türküleri daha, Büyük Karl zamanında bile canlı olarak yaşamakta idi. Tarihte bütün diğer kavimlerin büyük çaptaki hareketleri, tarihlerinin derinliklerine nüfuz eden önemli değişiklikler, bir düziye fıskıran zengin efsaneler, nasıl büyük halk destanlarına mebzul malzeme ve mevzu vererek beslenmişse (Hind, Yunan, İran ve Türk kavimlerinde olduğu gibi) Cerman geçmişinin aynı mahiyetteki önemli olayları da Cerman—Alman destanlarını şekillendirmiştir.

IV. ve V. yüzyıllardaki muazzam göçümler, hükümrânlık kudretlerinin müthiş bir surette kayışmaları, seri devletler kurumları ve saire Hun savaşı, Burgund'ların batışı, Ermanrich, Attilâ, Teodrich gibi yiğitlik türkü veya destanlarını doğurmuş ve yüzlerce yıl gezgin şairlerin sazlarında çınılarak fertlerin kalblerinde titremeler husule getirmiştir.

Büyük Karl bu tariht—efsanevî kahramanlık türkülerini yazıya naklettirmişse de gelecek nesillere devretmek emeli tahakkuk etmemiştir. Bu çağlardan yalnız bir destan yazılı olarak eski şekliyle zamanımıza intikal etmiş ki o da Hildebrand destanıdır.

Hildebrand destanının dayandığı biricik tarihî olayın Dietrich von Bern'in Odoaker'in ülkesinden kaçarak 30 yıl Hunlarda esarete kalışı suretindeki Cerman—Got kahramanlık ananesi olduğunda, bu yukarı Almanca efsane çerçevesine baba—oğul vuruşmasının faciavî hikâyesinin alınmış bulunduğu yetkili kişiler beraberdirler¹. Şu suretle tarihî —efsanevî Dietrich'in esareti motifi ile Baba—oğul motifinin şair tarafından

¹ Unwert-Siebs, Die deutsche Literatur bis zur Mitte des 11 Jahrhunderts S. 62.

birleştirilmek suretiyle destanın işlenmiş olduğu açıkça ifade edilmiş oluyor. Hattâ Dietrich destanında silâhdar ağası Hildebrand şahsiyetinin mevcudiyeti dahi şüpheli, belki de ihtimal dışıdır. Üç nesli temsil eden ve eski önkafiye (alliteration) ihtiyacını tatmin eden Heribrand, Hildebrand, Hadubrand suretindeki adlar da herhalde bu kahramanlık efsanesi için uydurulmuş olsa gerek. Buna rağmen Hildebrand destanının su katılmamış, hamuru, mayası halis hakiki bir Cerman kahramanlık destanı olduğunda da şüphe edilmemektedir¹.

Yalnız yukarıda işaret ettiğimiz üzere Alman edebî parçalarının henüz çok beceriksiz olduğu bir çağda şekil bakımından Hildebrand destanı gibi sanatlı, yüksek değerli bir âbidenin ortaya çıkışı insanı gerçekten düşündürür. Nitekim yetkili kişiler de bu hususta açık ve tatmin edici bir izah yapamamışlardır².

Destanın ağırlık noktasını teşkil eden Baba—Oğul'un vuruşması keyfiyeti gerçekten halis bir Cerman motifi midir? vâkıâ baba ile oğul arasında birbirini tanımadan yapılan vuruşmaya başka kavimlerde dahi rastlanır: İran'da Zohrab—Rüstem, Greklerde Odipus—Laios, Hind'de Vişnu—Naraka gibi. Fakat babanın oğlunu öldürmesi motifine nadiren rastlanır³. Dikkate şayandır ki başka yerlerde fazla yayılmış olan baba—oğul çarpışma motifine Türk destanlarında bol ölçüde rastlanır. Eski Türk yiğitlik efsanelerini ihtiva eden ve 12 destandan ibaret olup Altaylardan İstanbul'a kadar olmak üzere bütün Türk dünyasına, hattâ başka ülkelere yayılmış olan Dede Korkut masallarında⁴ bol bol rastlanır. Bu çok eski Türk destanlarının en aşağı yarısı (1, 2, 4, 7, 9, 11 inci hikâyeler) doğrudan doğruya baba ile oğul arasında türlü şekillerde olagelen anlaşmazlıklar, hüsûmetler, çarpışmalar ve saireyi teşkil eder.

Bütün bunlara rağmen Hildebrand destaniyle Dede Korkut masalları arasında herhangi bir münasebet aramaya kalkmak cüretli bir iddia olur. Yalnız Hun—Cerman münasebetlerinin üç nesil boyunca devam etmiş olması⁵, bu münasebetlerin en sıkı bulunduğu V. yüzyılın ortalarında kahramanlık destanlarının Hun'larca itibarda oluşu, Hun Haka-

¹ Hermann Schneider, *Heldendichtung, Geistlichen, Dichtung, Ritterdichtung* S. 35.

² *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*, cilt I, S. 489, Madde 6.

³ Prof. W. Ruben'in *Dil Kurumu* yayımları arasında çıkmak üzere işlediği «Dede Korkut hikâyelerine dair» başlıklı araştırması S. 4, s. 14. Bu kıymetli araştırmalarından faydalanmama müsaade ettiklerinden dolayı kendilerine teşekkür ederim.

⁴ Dede Korkut'ta geçen mücadeleci kız tipi dolayısıyla Profesör Ruben bu tipin Hindistan'a olduğu gibi Almanya'ya da yabancı olduğunu, nasıl Brunhild tipi Orta Asya'dan gelmişse aynı tipin Hindistan'ada Orta Asya'dan geldiğini söylemektedir.

Bu münasebetle şunu da ilâve edeyim ki gerek Dede Korkut metninin doğru okunamaması gerekse, tercümede yapılan birçok hatalar dolayısıyla bu kıymetli araştırma tekrar gözden geçirilmeden basılırsa yazık olur.

⁵ Hun'ların Doğu Gotlarla ilk temasları 373, Attila'nın son oğlunun ölümü 469.

n'ın sarayında, Roma bilhassa Cerman kişizâdelerinin, rehine adı altında dahî olsa, terbiye görmeleri dolayısıyla, Hildebrand destanında olduğu gibi Walthari ve Nibelungen destanlarında dahi Attilâ ve sarayı mühim rol oynadığından Hildebrand'la Dede Korkut arasındaki benzerlikler insanı gayrı ihtiyarî düşündürüyor. Bununla beraber şimdilik mesele yalnız aradaki benzerliğe dikkati çekmekten ibarettir.

Dede Korkut masallarından Hildebrand destanını en çok okşuyan 11. hikâyedir. Özeti şöyledir: Salur Kazanhan bir av gezintisinde yorularak uyuya kalır, yakındaki kalenin tekfuru (= Hıristiyan beyi) haber alarak baskın yapar, Kazanhanı esir ederek götürüp zindana atar. Tekfurun bayaniyle yaptığı görüşmelerden sonra Han'a, kendilerini methetmek suretiyle, serbest bırakılacağı söylenir. Han sazla birtakım şiirler söylerse de methetmez, mağrur bir eda ile konuşur ; kâfirler kızarlar, hapse atarlar.

Fakat Kazanhan'ın ülkesinde ölüsünü, dirisini kimse bilmez. Uruz adlı küçük oğlu zamanla büyür. Ve sonradan babasının düşman elinde olduğuna vâkıf olur. Anasından, amcasından babasını kurtarmaya müsaade ister. Asker toplar, yola dizilir. Yolda sarp bir kiliseyi zapt ve yağma ederek işgal eder. Tekfur haber alır, istişareden sonra Han'ı hapisten çıkararak düşmana karşı durmasına karar verirler. Kazanhan'ı teçhiz ve türlü silâhlarla teslih ederler. Tekfur kendi askerini Kazanhan'a koşar. İki taraf ordusu karşılaşır. Kazanhan atını sürerek ortaya çıkar ve meydan okur. Karşısına Bamsi Beyrek çıkar. Kazanhan önce rakibinin kim olduğunu, sonra ordunun başında kır at ve ak sancakla gelip karargâh kuranın kim olduğunu sorar. Ordu başındaki şahsın kendi oğlu olduğunu öğrenir. İçinden "çok şükür oğlancığım büyük er olmuş,, der, fakat kendisini bildirmez.

Nihayet Beyrek'le vuruşur, silâhını elinden alır. Haydî beyin gelsin der. Devlek ile vuruşur, süngüsünü tepesine vurur, beyin gelsin der. Alp Rüstem'i de bir vuruşla savar, Beyin gelsin, der.

Kazan'ın oğlu Uruz'un atının dizginini amcası tutmuştu. Delikanlı ansızın fırlıyarak babasının üzerine at saldırır. Kılıçla babasının zırhını delerek omuzundan dört parmak kadar yara açar. Uruz dönüp bir daha vurmak istediği zaman Kazan han :

*Karadağım yükseği oğul,
Karanğlu gözlerim aydını oğul,
Alpım Uruz, aslanım Uruz,
Ağ sakallı babana kıyma oğul.*

Uruz'un şefkat damarları kaynar. Kara kıyma gözleri kan yağ doldu. Attan indi. Atasının elini öptü. Kazan dahî yere indi. Oğlunun boynun öpdü. Kâfir askerin kırdılar, oğuz eline geldiler¹.

¹ Kilişli Rifat neşri, s. 152 - 165, Orhan Şaik Gökyay neşri, s. 105 - 114.

Buna göre iki destan arasında benzeyen noktalar şunlardır:

1. Kendi kavmi arasında itibarı yüksek olan kibar bir adam, din ve kavmiyeti başka, hattâ hasım olanlar arasında esir kalıyor.

2. Bu kibar kişinin yurdunda bıraktığı bir karısı ve bir küçük oğlu var.

3. Bu kişinin ölüsü, dirisi bilinmiyor; daha ziyade öldüğü rivayeti hâkim.

4. İki hasım ordusu karşılaşılıyor; meydan okuyanlardan yaşlı olanın soruşturması neticesinde karşısındakinin oğlu olduğu anlaşılıyor.

5. Yaşlının teçizatı mükemmel ve türlü silâhları var.

6. Yaşlı, hasımının oğlu olduğunu anlamakla beraber dışarı vurmaz.

Arada göze çarpan farklı hususiyetler şunlardır:

1. Hildebrand hasımının, oğlu olduğunu anlayınca uyuşmaya, sulhe imaleye çalışıyor, oğlu itimad etmediğinden, muvaffak olamıyor; yiğitlik gururu evlât muhabbetine galebe ederek oğlunu yere seriyor ve neticede öldürüyor. Halbuki Kazanan karşısına çıkan şöhret sahibi yiğitleri bir darbeye sindirdiği halde tecrübesiz delikanlı oğluna karşı pasif kalıyor. Uruz hasımının kim olduğunu bilmeden fırlayarak saldırıyor. Hasım kendisine "Ağ sakallı babana kıyma," dediği anda oğlu tereddüdsüz itimadla şefkat damarları kaynıyor, silâhını atıp babasının elini öpüyor ki bu hal Cerman huşuneti ile Türk şefkatini gösterir.

2. Diğer bir hususiyet de Cerman destanında hasımın güzel teçizatını, silâhlarını elde etme emeli hedefi teşkil ettiği halde Türk destanında gaye sırf yiğitliğin denenmesidir.

Eski Cerman vuruşma tarzı:

Eski Cerman vuruşma tarzından maksat iki hasım ordusu karşılaştıktan sonra her iki taraftan öne çıkarak meydan okuyan iki yiğidin muharebe şeklidir. Bu vuruşma tarzına türlü kavimlerde, hele İran'lılarda rastlanmakla beraber Alman edebiyatı tarihinde genel olarak eski Cerman vuruşma şekli suretinde tavsif edilen tarzın hemen hemen aynına eski Türk destanlarında bol ölçüde rastlanması dikkate şayandır.

Hildebrand destanının metninde, atlamalar olması ve son kısmının noksan bulunması dolayısıyla, bu vuruşma tarzı kapalı kalmaktadır. Ancak suvarilerin ilkin mızraklarını fırlattıkları, sonra kılıçla birbirinin üzerine atıldıkları, pür gazap darbelerle boyalı kalkanların yarıldığı naklediliyor ve destan burada kesiliyor¹.

Başka kaynaklardan tumanlanan metne göre yaya olarak ağır adımlarla yanaşıyorlar, nacaklar çınlıyor, Hildebrand Hadubrand'ın zırhını kılıcıyla delerek kalçasına saplıyor....²

¹ Unwerth-Siebs S. 66.

² F. Wolters - C. Petrsen, die Heldensagen d. german. Frühzeit, s. 169. s. 20.

Buna karşı aynı mahiyetteki başka destanlarda olduğu gibi bilhassa en aşağı yüz yıl sonra yazılmış olmasına ve telif dilinin lâtince bulunmasına rağmen aynı atmosfer içinde kaleme alınmış olan Walthari destanının kahramanı Walther'in vuruşmaları, malûm olan tarzda: "hasımlar kâh atlı kâh yaya olarsk hafif kargı, kuvvetli mızrak, kılıç, zehirli ok, uzun demir çubuk, üç çengelli, kement ve saire ile vuruştular,, suretinde tasvir edilir.

Radloff'un tanınmış Türk lehçeleri dil numunelerindeki türlü destanlarda aynı vuruşma tarzları tavsif edildiği gibi yine Dede Korkut destanlarında ve yalnız Anadoluya münhasır olan Danişmendnâmede¹ savaşımların aşağı yukarı aynı mahiyetteki silâhlarla aynı tarzda vuruştuklarına şahit oluyoruz.

Dede Korkut'un IX. hikâyesinde: Begil'in oğlu Emren ile Tekfur karşılaşılıyorlar, karşılıklı öğünmeler ve hakaretlerden sonra Tekfur: katlan mere kavat oğlu, ben sana varayım, dedi.

Altı perli gürzün ele, aldı oğlanın üzerine sürdü, oğlan kalkanı gürze karşı tuttu. Yukarıdan aşağı kâfir, oğlanı kati vurdu, kalkanın uvattı² tulgasın yağurdu³ kapakların sıyırdı. Oğlanı alamadı.

Gürzle döğüştüler, karapolat öz kılıçla tartıştılar, serpe serpe meydanda kılıçlaştılar. Çiginleri⁴ doğrandı, kılıçları uvandı. Biri birine saldırdı.

Katgutalı süngüler ile kırıştılar, meydanda buğa gibi süsüştüler, göğüsleri delindi, süngüleri sındı. Biri birin alamadılar.

At üzerine ikisi karvaştılar, tartıştılar. Kâfirin gücü ziyade, oğlan zebun oldu Oğlan Tanrıya yalvarır, Tanrı kırk er kuvveti verir kâfiri yere vurarak alt eder.

Hasımların bayağı insan üstü kuvvet sarfederek kahramanca vuruşmalarını anlatan bu tasvirde: a) Yaşlının genci başta, savaş dışı olacak şekilde, zebun etmesi, b) Göğüs delinmesi. c) Gencin dua bereketiyle sonradan üstün gelmesi hüsusiyetleri göze çarpmaktadır. Bunlardan a) ile b) motifleri Hildebrand destanlarındakileri hatırlatmaktadır c) motifi ile tıpkı Alman destanlarında - aslında cahiliyet, putperestlik devrine ait olduğu halde sonraları Hıristiyanlığın tesiriyle - olagelen değişiklik nevinden olduğu için ayrıca bir hususiyet arzetmez.

Danişmendnâme'ye gelince: Belli başlı vuruşmaların hemen hepsinde bilhassa 12. mecliste şöyle tasvir edilmektedir: Danişmend Gazi silâhını geydi, sazın ve selebin eğnine rast kılup meydana girdi, cevelân gösterdi;

¹ Geniş çevrelerde pek tanınmayan bu tarihi yigütlük romanının yeni bir el yazması yakınlarda Sivasta bulunmuştur. Danişmendnâme'nin mahiyet ve muhtevasını dergimizin gelecek nüshasında mümkün merteye anlatmaya çalışacağım.

² Ufaladı - parçaladı.

³ Migferini ezdi.

⁴ Omuzları.

kâfirlerden er talep etti. Kâfir çerisinden Şartin hemen azametle meydana girdi. Süngüsü elinde de melike hamle kıldı. Melik kendi süngüsüyle men etti. İkinci hamlesin savdı altmış hamle hatâ geçti. Birbirine zafer bulmadılar. Bu gez gürzün eline alup melike üç gez hamle kıldı, meliki alımadı. Nevbet melike değdi, atını kâfirin üstüne sürdü, depesine bir gürz vordu, kâfir kalkaniyle men' eyledi Çün at ile cenk edüp bir birisine zafer bulmadılar. Âhir piyade olup yarakların atları üstüne perkittiler, bir birine karşı durdular. Şartin sundu, melik yerinden depremedi. Çün nevbet melike değdi, kâfirin kuşağından berk tuttu, yere urdu, göğsü üstüne çıktı, hançer çıkardı, aman vermeyüp başın kesti.